

ПРИКМЕТНИКОВИЙ СУПЕРЛАТИВ ЯК ВИРАЗНИК ПРЕДИКАТИВНОЇ ОЗНАКИ

Актуальною тенденцією розвитку сучасної лінгвістики є дослідження механізму функціонування мовних одиниць з урахуванням їх структурно-семантичних та комунікативно-прагматичних особливостей. Функціональний підхід до мовних явищ дозволяє вести дослідження в новому ракурсі з урахуванням складових частин ієрархічної структури семантичних категорій. Функціонально-семантична категорія суперлативності як форма вияву когнітивно-дискурсивної категорії інтенсивності існує на перетині категорій інтенсивності та кількості. Як окремий вияв категорії кількості, вона відображає не лише об'єктивно наявні параметричні характеристики предметів (найвищий вияв якісної ознаки у певній ситуації та стосовно абстрактної "норми"), але й ставлення суб'єкта до предмета думки. Категорія суперлативності виокремлюється за логічними, семантичними та формально-граматичними характеристиками. Ядром категорії суперлативності є найвищий ступінь порівняння прикметників. У даній статті розглядається прикметниковий суперлатив, який виступає у функції предикатива.

У формально-синтаксичній структурі речення прикметниковий суперлатив є іменною частиною складеного іменного присудка:

I suppose the next three years were the happiest of Strickland's life [11, p. 194].

В функції предикатива прикметниковий суперлатив вживається з копулятивним дієсловом to be, що можна представити такими дистрибутивними моделями:

$V_{cop} + A_{-est} (most A)$

$V_{cop} + the A_{-est} (most A)$

Таким чином, елементарне речення з суперлативом-іменною частиною присудка включає субстантив у позиції підмета, дієслово-зв'язку *to be* та ступеньований прикметник – іменну частину присудка:

They are most vigilant [14, p. 49].

Важливим компонентом суперлативної конструкції є також означений артикль. Наявність означеного артикля при відносному суперлативі в атрибутивній функції є обов'язковим. Коли ж відносний суперлатив виступає у функції предикатива, то означений артикль може опускатись [4, с. 61–62].

Таким чином, відносний суперлатив у функції предикатива відзначається відносним варіюванням означеного артикля:

It is most harmful to developing mentalities [8, p. 33].

I may truly say here that the next weeks were the most pleasant I ever had on Smutty Nose [16, p. 160].

Аналіз показав, що наявність означеного артикля при іменній частині такого присудка найчастіше спостерігається в тому випадку, коли є експліцитно виражений об'єкт порівняння:

He was the kindest of men [15, p. 273]

Next to the King these two men were the most powerful in the country [15, p. 143].

У висловлюваннях з вираженими суб'єктом і об'єктом порівняння акцент робиться на виділенні ознаки за ступенем інтенсивності якості, тобто у повідомленні про предмет на перше місце виступає повідомлення про ознаку і ступінь інтенсивності ознаки.

Предикат в структурі речення є організуючим центром і несе на собі найбільше функціональне навантаження, визначаючи якісний та кількісний склад усіх непередикативних компонентів. У формально-граматичній позиції присудка ступеньований прикметниковий предикат в найбільшій мірі здатний реалізувати свій валентний потенціал. Семантична природа ступеньованого предиката елементарного речення вимагає наявності при предикаті двох непередикативних знаків, тому таке речення являє собою трикомпонентну структуру, що відображає одну ситуацію дійсності.

Реальні речення є семантично ускладненими. Вони містять компоненти не зумовлені валентністю предиката. Такі синтаксичні одиниці є результатом формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних трансформацій [6, с. 175].

В граматичній системі мови розрізняють правобічну та лівобічну валентності суперлативного предиката: суб'єкт порівняння, як правило, займає лівобічну позицію, а об'єкт порівняння – правобічну:

...Joseph was the most beloved of all the sons of Jacob [13, p.42].

Крім правобічної позиції, об'єктна синтаксема, як виняток, може також займати лівобічну позицію безпосередньо перед суб'єктом порівняння:

Of all my prisons that is the worst [14, p. 375].

Заповнення суб'єктної і об'єктної семантичних позицій при вираженому найвищим ступенем порівняння прикметника предикаті репрезентує семантико-синтаксичний аспект категорії валентності [6, с. 155].

В суперлативній конструкції, у якій відносний суперлатив виступає у функції предикатива, розрізняють облігаторну та факультативну синтаксеми. Визначальним компонентом такої конструкції, звичайно, виступає облігаторна синтаксема (суб'єкт порівняння), яка лексично виражена. Факультативна синтаксема, хоча і є суттєвим компонентом змісту такої конструкції, може бути нереалізованою (об'єкт порівняння):

The ground floors were cheapest ... [17, p. 121].

Таким чином, на рівні формально-синтаксичної валентності розрізняються облігаторний та факультативний її різновиди, що зумовлює існування вищезазначених синтаксем [3, с. 48 – 56].

Планом змісту суб'єктної і об'єктної синтаксем є реалізація загально категоріальної, втіленої у семантиці іменника, семи “предметність”. Типовим засобом вираження об'єкта порівняння є генітивні плюральні синтаксеми з найбільш вживаним прийменником *of*, іменник або займенник яких в множині прямо вказують на групу предметів, з якої за ступенем інтенсивності ознаки виділяється предмет. Такі синтаксеми часто поширюються означеннями, які впливають на об'єм об'єкта порівняння, а також на те значення, яке виражає найвищий ступінь порівняння.

Отже, саме контекст відіграє вирішальну роль у визначенні семантики ступенів порівняння прикметників. В контексті прикметники одержують екстенціональний компонент значення [7, с. 196]:

You are the dearest of women, and I love you [15, p. 217].

... he was the smallest of them all [10, p. 146].

You, sir, are the most phantom-like of all [15, p. 312].

... you were ... the dearest of my four Marys [14, p. 391].

Множину предметів порівняння можуть обмежувати такі рестриктори, як локативні і темпоральні синтаксеми, синтаксеми суб'єктивного сприйняття та інші, що співвідносяться з суб'єктом порівняння:

The acres of Egypt might be limited, but they were the richest on earth ... [17, p. 73].

Об'єкт порівняння, прямо називаючи множину предметів, як правило позначається іменником в загальному відмінку множини або займенником в об'єктному відмінку множини з найбільш частотним прийменником *of*:

... but the nightclub was the easiest and softest of targets [18];

He is the oldest ... of us all [17, p. 23].

Правобічну позицію може займати також другорядний член речення, що співвідноситься з об'єктом порівняння:

Delta soil is the richest in the world [17, p. 12].

Такі другорядні члени речення, що співвідносяться з об'єктом порівняння, є формально-граматичним втіленням розчленовано виражених сполуками слів семантико-синтаксичних функцій об'єкта порівняння.

Факультативна синтаксема, репрезентована об'єктом порівняння, є валентно зв'язаною з предикатом і необхідною, але на відміну від облігаторної синтаксеми може бути опущена або носити описовий характер:

Shall we walk up this way? I think it is the pleasantest” [8, p. 171];

The days spent at Buxton were the happiest Mary had known since her captivity had begun [14, p. 328].

—Таким чином, семантико-синтаксичну структуру речення із суперлативним компонентом, що виконує роль іменної частини присудка, репрезентує його формально-граматична структура, у межах якої її члени та наявні між ними зв'язки становлять нероздільну єдність:

... he had been the most satisfactory of her husbands [14, p. 28].

... they were the richest and most respected of the tradesmen ... [15, p. 6].

Her laughter was the most catching I ever had [11, p. 184].

Як видно з наведених прикладів, в залежності від змісту контексту, який визначає об'єм об'єкта порівняння, відносний суперлатив виражає або суперлативно-відносне, або суперлативно-нормативне значення.

Засобом, що суттєво впливає на значення відносного суперлатива, є й процес розширення іменної частини присудка, який здійснюється за рахунок нанизування предикатів, виражених суперлативом:

He was the strongest, the gayest and most handsome! [15, p. 21].

Таке розширення, як правило, має відтінок експресивності і є засобом підсилення, що підкреслює ступінь інтенсивності ознаки, зводячи до мінімуму процес порівняння. В цьому прикладі мова не йде про порівняння, але процес порівняння мається на увазі, бо йдеться про конкретну особу, якості якої порівнюються з якостями людей, що її оточують. Тому дуже важко однозначно визначити, що переважає у таких конструкціях: порівняння чи підсилення. Якщо ж врахувати емоційну напругу висловлювання (показником якої є особлива інтонація, що графічно передається знаком оклику), то можна зробити висновок, що у даному випадку експресивно-інтонаційний фактор домінує над порівняльно-відносним, хоча порівняння та співставлення не виключаються.

Іменна частина присудка, яка виражена найвищим ступенем порівняння, може також мати при собі залежні компоненти: прислівники, що називають ознаку суб'єктивної оцінки (*really, widely, probably*); прислівник *very* тощо:

There are black and golden raspberries, but the red are most readily available [19, p. 179].

... you are the very tiniest of twigs dropped into that torrent ... [9, p. 101].

Наявність якісних прислівників вносить до суперлативної конструкції певні відтінки значення (впевненості, сумніву, переконання), тоді як поєднання прислівника *very* і ступеньованого прикметника вказує на дещо нижчу за ступенем інтенсивності якість, ніж та, яка виражена суперлативом.

В ряді випадків іменна частина присудка може розгортатись деякими числівниками (*second, third* etc.), словом *next*, які також впливають на відтінок суперлативно-відносного значення найвищого ступеня порівняння:

Summoned to sit beside him, she was made way for by the Italian woman, who took to the floor a pasha as though they were second best [17, p. 41].

Ці процеси суттєво впливають на значення відносного суперлатива, вносячи у висловлювання додаткові відтінки, але частіше ступеньовані прикметники-предикативи виступають в реченні без додаткових модифікаторів. В наших дослідженнях зафіксовано лише 15 конструкцій з якісними прислівниками та прислівником *very* при суперлативі. Це складає 4,9% по відношенню до висловлювань, в яких суперлатив виступає у функції предикатива (304 конструкції) і 0,4% до загальної кількості відносних означальної і предикативної сфер вживання суперлативних конструкцій (3800).

Суперлативні конструкції, у яких суперлатив виконує функцію іменної частини присудка, відносяться до оцінкових суджень, в яких оцінковий предикат складає ядро висловлювання. В такому способі функціонування суперлатива відображається динаміка зв'язку дескриптивного (описового) і кваліфікативного аспектів змістовної структури висловлювання.

Сама специфіка якісних прикметників, як класу слів, визначає їхню подвійну функцію: денотативну і кваліфікативну. У одних прикметників на перший план виступає денотативна функція, у інших – оцінкова. Часто у висловлюванні суміщаються обидві вищезазначені функції [2, с. 28 - 29]. При використанні прикметників, які включають власне оцінковий семантичний компонент, суттєво зростає роль оцінкового суб'єкта у кваліфікативній структурі. Чим чіткіше виражена оцінка, що прямує до значення “добре/погано”, тим більшим може бути розходження між реальністю та інтерпретацією фактів. Разом з цим існує “правило більшості”, за яким в якості критерія істинності виступає ступінь загальноприйнятості того чи іншого сприйняття [5, с. 55].

Оцінково-ознакова конструкція здатна реалізувати низку оцінок: естетичну оцінку особи, предмета, ситуації; оцінку морально-етичних та інтелектуальних якостей особи; оцінку предметів, процесів, фактів за їхньою корисністю для людини; емоційно-оцінкове ставлення до людей та оточуючої дійсності [1, с. 17]:

... her long hair ... was the most beautiful he had ever seen” [15, p. 262].

You are the most reserved of ladies 15, p. 87].

Bitterness was the worst of human failings” [12, p. 379].

Таким чином, прикметник в формі найвищого ступеня порівняння, будучи виразником предикативної ознаки, виступає організуючим центром усього висловлювання і несе на собі найбільше навантаження. Якість в такому предикативному словосполученні, з одного боку, виступає як така, належність якої до предмета раніше не висвітлювалась, а з іншого боку, ознака, названа прикметником, виявляє найвищий ступінь інтенсивності цієї якості. Такий прикметниковий предикат, реалізуючи свій валентний потенціал, вимагає заповнення однієї облігаторної і однієї факультативної синтаксем. Правобічна факультативна синтаксема, що репрезентує об'єкт порівняння, є тим контекстом, який визначає об'єм об'єкта порівняння і безпосередньо впливає на те значення, яке виражає суперлатив. Правобічну позицію може займати також другорядний член речення, що співвідноситься з об'єктом порівняння і виконує його семантико-синтаксичні функції.

Література

1. Блох М.Я., Ильина Н.В. Структура и семантика оценочной конструкции / М.Я. Блох, Н.В. Ильина // Функциональная семантика синтаксических конструкций. – М. : МГПИ им. В.И. Ленина, 1986. – С.14 – 23.
2. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательных. На материале иберо-романских языков / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 199 с.
3. Загнітко А.П. Позиційна модель речення і валентність дієслова / Анатолій Панасович Загнітко // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С.48 – 56.
4. Ильиш Б.А. Современный английский язык / Борис Александрович Ильиш. – Л. : Просвещение, 1971. – 366 с.
5. Калашник Д.М. Суперлатив и оценочная структура высказывания / Д.М. Калашник // Лингвистические исследования. Функционирование грамматических категорий. – М. : Ин-т языкозн. АН СССР, 1989. – С.54 – 61.
6. Степанова М.Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / М.Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высш.шк., 1978. – 258 с.
7. Уфимцева А.А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики /А.А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Christie A. Appointment with Death / Agatha Christie. – London: Herper Collins Publishers, 1993. – 218 pp.
9. Finney J. Time and Again / J. Finney // Reader's Digest Condensed Books. – Pleasantville, New York: The Reader's Digest Association, 1971. – P. 61 – 196.
10. Kipling R. Just So Stories / Rudyard Kipling. – London: Bloomsbury Books, 1994. – 160 pp.
11. Maugham S. The Moon and Sixpence / Somerset Maugham. – Moscow: Progress Publishers, 1972. – 240 pp.
12. Marquand J.P. Women and Thomas Harrow / John P. Marquand. – New York: Bantam Books, 1960. – 468 pp.
13. Missler Ch., Missler N. Be Ye Transformed. Understanding God's Truth / Chuck & Nancy Misser. –Idaho: Koinonia House, 1997. – 378 pp.
14. Plaidy J. The Captive Queen of Scots / Jean Plaidy. – London: Pan Books Ltd., 1971. – 444 p.
15. Plaidy J. The Goldsmith's Wife / Jean Plaidy. – Chicago: Sears Readers Club, 1950. – 325 p.
16. Shreve A. The Weight of Water / Anita Shreve. – Toronto: Little, Brown and Company, 1997. – 306 pp.
17. Stewart D. The Men of Friday. – Moscow: Vyssaja Skola, 1983. – 183 pp.
18. The Guardian / Britain's Newspaper for Europe. – 2000, October 14.
19. The World's Healthiest Food /Ed.by M.Olds. – New York: Stewart, Tabori and Chang, 1996. – 224 pp.

В статті розглядається прикметниковий суперлатив як спеціалізований мовний засіб, пристосований для відображення критичних точок вияву якості, а отже і міри речей на описовому рівні. Досліджено особливості його функціонування в якості предикатива в різних типах текстів, яким притаманний високий рівень мовленнєвої впливовості.

Ключові слова: *суперлатив, суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння, факультативна синтаксема, облігаторна синтаксема.*

В статье рассматривается суперлатив прилагательных как специальное языковое средство, которое используется для отображения критических точек проявления качества, а, следовательно, и меры вещей на описательном уровне. Исследуются особенности его функционирования в качестве предикатива в разных типах текста, которые характеризуются высоким уровнем языкового воздействия.

Ключевые слова: *суперлатив, субъект сравнения, объект сравнения, факультативная синтаксема, облигаторная синтаксема.*

The paper considers the adjective superlative as a specific linguistic device that represents the highest points of expressing quality and measure of things on the descriptive level, respectively. Emphasized are its functions in various text types conveying a high level of language impact.

Key words: *superlative, subject of comparison, object of comparison, optional syntaxeme, obligatory syntaxeme.*